

Laki yritysten ihmisoikeusvastuusta – Usein kysytyjä kysymyksiä

K: Mitä velvoitteita laki yritysten ihmisoikeusvastuusta säätäisi yrityksille?

V: Laki yritysten ihmisoikeusvastuusta velvoittaisi yritykset selvittämään ihmisoikeusvaikutuksensa, vähentämään toiminnastaan aiheutuvia tai korjaamaan mahdollisesti jo aiheutuneita kielteisiä ihmisoikeusvaikutuksia sekä tiedottamaan em. prosesseistaan sidosryhmille. Laki perustuisi YK:n yritystoimintaa ja ihmisoikeuksia koskevissa ohjaavissa periaatteissa¹ määriteltyn ihmisoikeuksia koskevaan huolellisuusvelvoitteeseen (*human rights due diligence*).

Laki ei lähde siitä, että yritystoimintaan liittyvät ihmisoikeusloukkaukset voitaisiin poistaa kokonaan tai että yritysten tulisi pystyä takaamaan, että niiden toiminnassa tai arvoketjussa ei loukata ihmisoikeuksia. Sen sijaan yritykset velvoitettaisiin noudattamaan asianmukaista huolellisuutta. Huolellisuusvelvoitteessa on kyse vaikutusten tunnistamisesta, minimoimisesta ja korjaavista toimenpiteistä, ja lain ensisijainen tavoite on ennaltaehkäistä yritystoiminnasta aiheutuvia ihmisoikeusloukkauksia.

K: Millaisia yrityksiä laki koskisi?

V: Lain yleisten periaatteiden kuten ihmisoikeuksia koskevan huolellisuusvelvoitteen tulisi koskea mahdollisimman laajasti Suomessa toimivia eri kokoisia ja eri alojen yrityksiä. Myös YK:n periaatteet koskevat kaikkia yrityksiä. Laissa voitaisiin kuitenkin huomioida esimerkiksi yritysten koosta ja vaikutusvallasta johtuvat erot siinä, millaisia käytännön toimenpiteitä yrityksiltä edellytetään.

Kansainvälisesti vastaaviin lakeihin ja lakiehdotuksiin on tehty muun muassa yritysten kokoon tai maahantuonnin määrään perustuvia rajoituksia. Tällöinkin velvoitteet yleensä koskevat myös pienempiä yrityksiä silloin, kun ne toimivat korkean riskin toimialoilla tai alueilla.

K: Haittaisiko yritysten ihmisoikeusvastuuta koskeva laki suomalaisten yritysten kilpailukykyä?

V: Monet suomalaisyritykset huolehtivat jo nyt toimintansa ihmisoikeusvaikutuksista. Näin ne

---

¹ TEM:n suomenkielinen käännös periaatteista:

<https://tem.fi/documents/1410877/2872337/Yrityksi%C3%A4++ja+ihmisoikeuksia+koskevat+ohjaavat+periaatteet+30012014.pdf>

vastaavat kuluttajien, yritysasiakkaiden ja sijoittajien vaatimuksiin. Pelikentän tasaaminen niin, että ihmisoikeuksien huomioiminen kuuluisi kaikille yrityksille, tekisi markkinoista toimivammat ja voisi muodostua kilpailueduksi kansainvälisesti toimiville suomalaisyrityksille. Ihmisoikeuksia koskeva sääntely yleistyy maailmalla, ja Suomen kannattaa olla etukenossa.

K: Lisääkö huolellisuusvelvoitteeseen perustuva laki raportointivelvoitteeseen vain paperityötä ilman positiivisia vaikutuksia ihmisoikeuksiin?

V: Laki ei nojaa julkisen raportoinnin lisäämiseen. Merkittävin muutos nykytilanteeseen olisi se, että yritykset velvoitettaisiin selvittämään ihmisoikeusvaikutuksiaan ja puuttumaan niihin.

Jo nyt osa yrityksistä joutuu raportoimaan ihmisoikeuksia koskevasta huolellisuusvelvoitteesta. Se on osa ei-taloudellista tietoa koskevan raportoinnin direktiiviä, joka on Suomessa toimeenpantu kirjanpitolaissa². Huolellisuusvelvoitteesta raportointi sisältyy myös EU:n konfliktimineraaliasetukseen³.

Ehdotettu laki ei perustu valmiiksi annettuihin kaavoihin, vaan se siirtää vastuun vaikutusten kartoittamisesta ja niihin vastaamisesta yrityksille itselleen. Yrityksille annetaan siis laaja vapaus toteuttaa ihmisoikeuksia koskevaa huolellisuusvelvoitetta kunkin yrityksen liiketoimintaan sopivalla tavalla.

K: Suomi toimeenpani jo EU:n ei-taloudellisen tiedon raportointia koskevan direktiivin, joka sisältää raportointivelvoitteen myös ihmisoikeuksia koskevista riskeistä. Mihin uutta lakia enää tarvitaan?

V: On totta, että kaikkein suurimmilla yrityksillä on jo velvollisuus raportoida ihmisoikeusriskeistään ja toimenpiteistä niiden minimoimiseksi. Tämän vuoksi onkin nurinkurista, että yrityksille ei kuitenkaan ole säädetty velvoitetta selvittää ihmisoikeusriskejään – lainsäätäjä on keskittynyt pelkkään raportointiin. Kirjanpitolain mukaan yritykset voivat jättää ihmisoikeusriskejä koskevat prosessinsa raportoimatta (ja mikä tärkeintä, myös toteuttamatta), jos ne kertovat, miksi ne eivät raportoisi.

K: Millaisia oikeussuojakeinoja ihmisoikeusloukkausten uhreille tulisi lain myötä? Mitä muita sanktioita laissa voisi olla?

V: Lain tavoitteena on ennaltaehkäistä ihmisoikeusloukkauksia. Oikeussuojakeinot ja sanktiot auttavat kuitenkin varmistamaan lain tehokkaan toimeenpanon. Yksi keino on säätää yrityksille vahingonkorvausvastuu. Tämä tarkoittaisi sitä, että mikäli yritys laiminlöisi ihmisoikeuksia koskevan huolellisuusvelvoitteensa, se olisi velvollinen korvaamaan ihmisoikeusloukkausten uhreille aiheutuneet vahingot Suomen lain mukaisesti. Tällaiset kanteet olisivat todennäköisesti

² Kirjanpitolaki, 3 a luku: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1997/19971336#L3a>

³ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/PDF/?uri=CELEX:32017R0821&from=FI>

harvinaisia. Toimeenpanon varmistamiseksi on tärkeää, että laissa on mahdollisuus myös hallinnollisiin seuraamuksiin.

Finnwatchin heinäkuussa 2018 julkaistussa selvityksessä *Laki yritysten ihmisoikeusvastuusta*⁴ eri maissa jo käytössä tai valmistelussa olevia toimeenpano- ja oikeussuojakeinoja on käsitelty tarkemmin.

K: Onko vaarana, että Suomen tuomioistuimet kuormittuvat esimerkiksi työntekijöiden valituksista?

V: Mahdollisuus hakea oikeutta Suomessa toimisi perälautana, jonka avulla yrityksiä voitaisiin saada vastuuseen kaikkein räikeimmistä laiminlyönneistä. On epätodennäköistä, että tuomioistuihin asti etenisi lukuisia tapauksia. Vertailukohtana voidaan pitää nykyistä OECD:n monikansallisille yrityksille tarkoitettua valituselintä⁵, joka on vuosien 2011–2017 aikana käsitellyt vain kaksi valitustapausta.

K: Aiheuttaako liian väljästi asetettu ihmisoikeuksia koskeva huolellisuusvelvoite yrityksille huomattavia oikeudellisia riskejä?

V: Huolellisuusvelvoitetta käytetään useissa erilaisissa laeissa yleisenä velvoitteena ilman, että lainsäätäjän on ollut tarkoituksenmukaista yksilöidä etukäteen mitä riittävällä huolellisuudella kussakin tilanteessa tarkoitetaan. Esimerkki tällaisesta laista on tuoteturvallisuuslaki (914/1986), jossa elinkeinoharjoittajilta edellytetään kuluttajalle aiheutuvan vaaran välttämiseksi “olosuhteiden edellyttämää huolellisuutta”.

Vaikka lain ei ole tarkoitus perustua ennalta asetettuihin tarkistuslistoihin tai muihin valmiiksi annettuihin kaavoihin, voidaan riittävälle huolellisuudelle asettaa lainsäädännössä erilaisia standardeja. Standardien luomiseen tähtäävää työtä on tehty jo pitkään muun muassa OECD:ssa, jossa on laadittu eri toimialoille huolellisuutta koskevia ohjeistoja. OECD on myös julkaissut keväällä 2018 yleisen huolellisuusvelvoitetta koskevan ohjeiston “*OECD Due Diligence Guidance for Responsible Business Conduct*”⁶.

Huolellisuusvelvoitetta koskevien kansainvälisten ohjeistojen lisäksi useille toimialoille on jo kehittynyt parhaita käytäntöjä ja erilaisia järjestelmiä ihmisoikeuksia koskevan huolellisuusvelvoitteen noudattamiseksi.

⁴ <https://finnwatch.org/images/pdf/mHRDDselvitys.pdf>

⁵ Työ- ja elinkeinoministeriö, <http://tem.fi/oced-n-monikansallisten-yritysten-toimintaohjeiden-yksittaistapausten-kasittely>

⁶ <https://mneguidelines.oecd.org/OECD-Due-Diligence-Guidance-for-Responsible-Business-Conduct.pdf>

K: Miksi Suomeen tarvitaan kansallinen laki – eikö kannattaisi jäädä odottamaan EU:n toimia?

V: Suomi ei suinkaan olisi yksin kehittämässä lakia yritysten ihmisoikeusvastuusta. Euroopassa monet muut valtiot ovat jo edenneet asiassa. Toimintaperiaatteeltaan samankaltainen laki säädettiin vuonna 2017 Ranskassa (Devoir De Vigilance des Enterprises), ja myös esimerkiksi Sveitsissä parlamentin alahuone on jo hyväksynyt vastaavan lain.

Lakialoitteiden eteneminen useassa EU:n jäsenvaltiossa lisää todennäköisyyttä, että komissio käynnistää valmistelun yritysten ihmisoikeusvastuun syventämiseksi komission kauppapoliittisen strategian mukaisesti⁷. Suomen ei kannata jäädä seuraamaan asiaa sivusta. Käynnistämällä oman kansallisen lain valmistelun, Suomi on etunojassa vaikuttamassa myös tulevaan EU-tason sääntelyyn.

K: Voidaanko säätää laki, jonka vaikutukset ulottuvat Suomen ulkopuolelle?

V: YK:n ohjaavien periaatteiden mukaan rajat ylittävän yritystoiminnan kansallinen sääntely on mahdollista, jos sille on olemassa tunnustettu oikeusperusta. Kansainvälistä oikeutta käsittelevässä kirjallisuudessa katsotaan yleensä, että olennaista on se, että valtion ja säädellyn toiminnan välillä on suhde. Lain määräämät velvollisuudet voitaisiin kohdentaa yrityksiin, joilla on esimerkiksi toiminnan perusteella suhde Suomeen – toisin sanoen ne kuuluisivat Suomen toimivallan piiriin.

Useat viimeaikaiset esimerkit kansallisesti yritysvastuulainsäädännöstä osoittavat, että rajat ylittävän yritystoiminnan sääntely ei ole kansainvälisen oikeuden näkökulmasta ongelmallista tai loukkaa muiden maiden suvereniteettia. Tähän tulokseen tulee myös Lia Heasman tuoreessa väitöstutkimuksessaan.⁸

K: Onko Suomen tai suomalaisten yritysten tehtävä valvoa ihmisoikeuksia maissa kuten Kiina tai Intia?

V: On totta, että jokaisella valtiolla on ensisijaisesti velvollisuus suojella ihmisoikeuksia valtionsa alueella. Tämä ei kuitenkaan poista yritysten vastuuta kunnioittaa ihmisoikeuksia. YK:n periaatteiden mukaan yrityksillä on velvollisuus kunnioittaa ihmisoikeuksia myös silloin kun valtiot epäonnistuvat omassa suojelovelvoitteessaan. Suomi on sitoutunut periaatteisiin.

Käytännössä monet suomalaiset yritykset valvovat jo nyt työoloja Kiinassa tai Intiassa. Yritysten ihmisoikeusvastuun vapaaehtoisuudesta hyötyvät käytännössä vain toimijat, jotka laiminlyövät ihmisoikeusvastuunsa.

⁷ Komission Trade for All -strategia: “The EU’s trade and investment policy must respond to consumers’ concerns by reinforcing corporate social responsibility initiatives and due diligence across the production chain.”

⁸ Heasman, L. 2018. *Corporate Responsibility to Protect Human Rights : Evolution from Voluntarism to Human Rights Due Diligence*. Saatavilla osoitteessa: <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/234463>